

УДК:632.8:634.84(477.7)

І.І. Гуляєва

кандидат біологічних наук, ОДАУ

О.О. Хоменко

аспірантка лабораторії молекулярної генетики

та захисту рослин відділу молекулярної генетики та фітопатології ННЦ «ІВіВ
ім. В. Є. Таїрова»

ВИДОВИЙ СКЛАД СИСНИХ ШКІДНИКІВ НА ПРОМИСЛОВИХ ВИНОГРАДНИХ НАСАДЖЕННЯХ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

В даний час сучасне виноградарство характеризується виключно низькою стабільністю фітосанітарного стану: спалахи масового розмноження шкідників, епіфітотії хвороб, широке поширення бур'янів. Істотні зміни в удосконаленні захисту рослин від шкідливих організмів можуть відбутися тільки на основі принципово нової стратегії, спрямованої на загальну фітосанітарну оптимізацію виноградарства [1, 2, 3, 4, 5].

Моніторинг видового складу фітофагів, що регулярно проводиться в останнє десятиліття, свідчить про зміну комплексу шкідників на тлі активного завезення іноземного посадкового матеріалу і впровадження нових технологій захисту виноградників. [6, 7].

Причини цього явища різні. Серед основних причин лежать зміни в системі захисту виноградних насаджень від шкідників. В першу чергу, це оновлення асортименту пестицидів в сторону селективних і екологічно безпечних з'єднань, які не в змозі стримувати наростаючу чисельність шкідливих членистоногих, які раніше не домінували в ампелоценозах півдня України, а також нових для наших виноградників видів, для яких не розроблені регламенти використання хімічних або біологічних засобів контролю [8, 9].

За останні п'ять років в умовах півдня України спостерігається різке збільшення чисельності та посилення шкідливості зі значними ушкодженнями виноградних рослин сисними видами шкідників, які у роки масового розмноження здатні завдати величезної шкоди виноградним насадженням. До комплексу основних сисних шкідників, які пошкоджують виноградні насадження, відносяться: кліщі різних трофічних груп, цикадові, трипси й листові форма філоксери.

В силу багатьох біологічних факторів виноградна лоза є привабливою рослиною для харчування і розмноження кліщів. Це дрібні безхребетні комахи, що відносяться до типу членистоногі (*Arthropoda*), класу павукоподібних (*Arachnidae*), підкласу кліщі (*Acari*).

Фітосанітарні спостереження вивчення розвитку та видового складу кліщів, які заселяють виноградні рослини, підтверджують що на виноградниках півдня України найбільш поширені та шкідливі види родин: *Tetranychidae*

(звичайний павутинний, садовий павутинний, рідше червоний плодовий) та *Eriophyidae* (повстяний, бруньковий, листовий).

За результатами аналізу зимуючий запас павутинного кліща складав в середньому 0,24, максимально 1,2 екз./бруньку, повстяного кліща – 0,66 і 2,1, брунькового – 0,37 і 1,6 екз./бруньку та листового – відповідно 0,28 і 1,4 екз./бруньку. Хоча погодні умови в роки проведення спостережень були сприятливими для розвитку кліщів всіх трофічних груп, щільність їх популяцій на виноградних насадженнях була низькою і не перевищує в середньому 2,1-3,2 екземпляра на 100 см².

Найбільш широко поширені у дослідних господарствах павутинні кліщі та виноградний повстяний кліщ. Дуже високою шкідливістю характеризується кліщ бруньковий виноградний, який поширюється окремими вогнищами. В останні роки спостерігається значне поширення листового виноградного кліща. Сортів, стійких проти кліщів, немає, однак окремі сорти винограду відрізняються реакцією на пошкодження.

Цикадові в ампелоценозах України були присутні постійно, однак характеризувалися низькою чисельністю, ознаки пошкодження листя винограду зустрічалися рідко і з низькою інтенсивністю, відповідно, шкідливість була несуттєвою. Однак в останні роки результати моніторингу цикадових в ампелоценозах півдня України вказують, що почастишала зустрічальність і збільшилася чисельність деяких аборигенних видів цикадок і відзначається стрімка адаптація окремих особин інвазивних видів. У зв'язку з чим стає помітна шкідливість цикадових комах, які в останні роки збільшують щільність популяції на виноградниках.

Крім розвитку аборигенних видів цикадових на виноградниках України спостерігається наростання чисельності й розширення ареалу інвазивних (чужорідних) видів, таких як горбатка-буйвол, цикадка японська виноградна і цикадка цитрусова або біла. Сьогодні в умовах півдня України дані види цикадових в осередках свого розвитку здатні прямо або побічно викликати втрати врожаю винограду. З перерахованих видів в значно більшій кількості розвиваються на виноградних насадженнях цикадка-буйвол і цикадка японська.

Визначення видів трипсів (*Thysanoptera*) ускладнено через їх дрібні розміри (від 0,5-2 мм, рідко до 5 мм) і внутрішньовидову мінливість. Забарвлення дорослих комах непоказне: переважають чорний, сірий і бурий кольори. Личинки трипсів біло-жовті або сіруваті.

Виноградна філоксера (*Viteus vitifolii* Fitch, або *Phylloxera vastatrix* Planch) відноситься до родини філлоксерові (*Phylloxeridae*), ряд рівнокрилі (*Homoptera*). Шкідник належить до карантинних об'єктів. Це монофаг, пошкоджує виключно виноградну лозу. Життєвий цикл філоксери включає підземну (кореневу форму) і надземну (листову форму). Повний цикл розвитку філоксери на американських видах винограду і деяких сортах американо-європейських гібридів прямих виробників включає п'ять поліморфних форм: коренева, німфа, крилата, статеве покоління у вигляді самця і самки і листова форми. На європейських і азіатських сортах винограду філоксера має тільки

кореневу форму, живе виключно на коренях, гали на листках не утворюються, розмножується партеногенетично.

До недавнього часу вважалося, що на європейських сортах винограду у прищепленої культурі (що займають основні площі на півдні України), листова форма філоксери не розвивається і основною шкідливою стадією вважалася коренева форма. Проте останнім десятиліттям відбувається посилення шкідливості дії листової форми філоксери не тільки на гібридах прямих виробників, але й на європейських щеплених сортах винограду. І починаючи з 2000 року розвиток листової форми філоксери фіксували на всіх європейських сортах в прищепленої культурі.

Висновки:

На виноградниках півдня України на даний час налічується понад 17 видів кліщів, що відносяться до різних трофічних груп. Найбільш шкідливі серед них кліщі-фітофаги, що відносяться до загону акаріформні (*Acariformes*) та включають чотири сімейства: чотириногі павутинні кліщі (*Tetranychidae*), бурі кліщі (*Bryobiidae*), плоскотілки або плоскі кліщі (*Tenuipalpidae*) та галові чотириногі кліщі (*Eriophyidae*).

В останні кілька років на території Одеської області в садах та виноградниках, а також у парках і присадибних ділянках дедалі частіше виявляється цикадка біла або цитрусова, або меткальфа (*Metcalfa pruinosa*), яка утворює білі ватоподібні колонії на рослинах. Даний вид цикадки вважається важко викорінюючим шкідником через свою всеїдність та збільшення щільності популяції цикадки білої.

На даний час на виноградних насадженнях півдня України в основному найбільш поширені три види бахромчатокрилих із сімейства тріпід (*Thripidae*) підряду яйцекладних (*Terebrantia*): трипс виноградний (*Drepanothrips reuteri* Uzel.), трипс тютюновий (*Thrips tabaci* Lindemann) і трипс звичайний (*Frankliniella intosa* Trybom). Рідше зустрічаються оранжерейний (*Heliothrips haemorrhoidalis*) і західний квітковий (*Frankliniella occidentalis*) трипси. Відзначено також осередковий розвиток пшеничного трипса (*Haplothrips tritici*).

У поточному 2018 році на виноградниках поширення листової форми філоксери спостерігали у великому ступені, в осередках становило до 73%, інтенсивність галоутворення – 36%, що було на рівні поширення шкідника у 2013 році.

Таким чином, в результаті проведення моніторингу було вказано, що рівень наявності та поширення сисних шкідників є досить високим та різноманітним, що потребує розробки більш ефективних заходів регулювання їх шкідливості.

Список літератури:

1. Баранець Л.О. Виноградники: фітосанітарний стан, оцінка, прогноз та контроль / Л. О. Баранець // Пропозиція: Український журнал з питань агробізнесу. – 2016. № 10. – С. 94-97.
2. Бурдинская В. Ф. Сосущие вредители винограда / В. Ф. Бурдинская, Я. И. Потапенко // Защита и карантин растений. – 2016. – № 3. – С. 41-44.

3. Волкова М. В. Акарокомплекс виноградних насаджень півдня України та удосконалення заходів щодо обмеження кількості рослинної фауни / М. В. Волкова // Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.с.-г. – Київ, 2013. – с. 20.
4. Матвейкіна Е. А. Удосконалення системи захисних заходів від листової форми філоксери як елемента агротехніки винограду / Е. А. Матвейкіна // Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.с.-г. – Ялта, 2014. – с. 21.
5. Мізак А. О. Вплив листової форми філоксери на продуктивність виноградної рослини / А. О. Мізак // Автореферат дис. на здобуття наук. ступ. к.с.-г. – Ялта, 2011. – с. 19.
6. Константинова М. С. Фітосанітарний стан виноградників 2017 року / М. С. Константинова // Пропозиція: Український журнал з питань агробізнесу. – 2017. – № 10. – С. 148-151.
7. Константинова М. С. Фітостан виноградників та їхній захист у сезоні 2018 / М. С. Константинова // Пропозиція: Український журнал з питань агробізнесу. – 2018. – № 5. – С. 158-161.
8. Кулька Л. С. Впровадження у виробництво стійких сортів – важливий напрям біологізації рослинництва / Л. С. Кулька, Л. С. Шимків, І. М. Буряк, Я. М. Самець, В. П. Кулька // Матеріали всеукраїнської конференції. Фітосанітарна безпека та біоекологія застосування пестицидів. – Чернівці, 2010. – С. 99-103.
9. Федоренко В. П. Не боротьба – а управління чисельністю / В. П. Федоренко // Захист і карантин рослин. – 2009. – Вип.55.